

УДК 372(73)

ЗАСОБИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

*Безух Юлія Сергіївна
кандидат педагогічних наук*

Київський університет імені Б. Грінченка, м. Київ

Постановка проблеми. Україна – незалежна суверенна держава, з багатими надбаннями та давньою історією. Саме через становлення її як незалежної держави та входження до Європейського та світового співтовариства виникає нагальна потреба у міжетнічній, міжкультурній взаємодії. Щодо розвитку полікультурності в Україні, сучасний український вчений В. Вікторів стверджує: «Створення в Україні нового суспільства має проходити на засадах різновекторності, толерування, полікультурності, відходу від будь-яких монополій, але зі збереженням іманентних для українця ознак духовноморального плану» [3, с. 18].

Правовий аспект полікультурної освіти базується на законодавчих актах та документах: Конституції (Основному Законі) України, Законах «Про національні меншини в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про об'єднання громадян», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, інших чинних документах, а також міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України.

У Законі України «Про охорону дитинства» наголошується на тому, що «всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я ... або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами» [8].

Основним принципом реалізації програми «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1994р.) є гуманізація освіти, що покликана формувати

цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення; національна спрямованість освіти, що полягає в тісному зв'язку освіти з національним ґрунтом, у її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин. Хоча у Програмі більше уваги приділяється українізаційним аспектам освіти, проте в розділі «Національне виховання» йдеться про «формування в молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави; ...формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, які населяють Україну...» [5, с. 15].

У «Національній доктрині розвитку освіти» полікультурний аспект представлений у розділі «Стратегія мовної освіти», у якому зазначається, що «у державі створюється система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою. Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур». Зокрема, «забезпечується право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження та розвиток етнокультури, її підтримку та захист державою. У навчальних закладах, у яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного опанування державної мови» [7]. Ще однією прерогативою є те, що: «Держава повинна забезпечити: виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації; збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних

святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин; виховання людини з демократичним світоглядом, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу» [4, с.4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Так, полікультурність є предметом розгляду у працях таких дослідників, як В. Болгаріна, Л. Горбунова, Г.Дмитрієв, В. Ковтун, І. Лощенова, О. Мілютіна, А. Солодка.

Зокрема, дослідження полікультурності в контексті початкової освіти знайшли своє відображення у працях В. Бойченко, Л. Волик, Л. Перетяги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте, залишається недостатньо дослідженим механізми впровадження полікультурної складової в освітній процес початкової школи та засоби, які б сприяли розвитку полікультурної компетентності молодших школярів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, нагальним питанням постає дослідження та виокремлення саме засобів імплементації полікультурної освіти у навчально-виховний процес початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі не всі вчителі початкової школи усвідомлюють важливість включення елементів полікультурності у процес навчання дітей. Основною причиною слугує недостатня компетентність учителів та застарілі форми, методи та засоби навчання. Проте, варто зауважити, що шкільне середовище з року в рік стає все більше і більше диверситивним в силу інтеграційних процесів країни. Тому, дієвими засобами полікультурної освіти, на думку

В. Бойченко, які варто практикувати у початкових школах України, є *усна народна творчість, казки, оповідання, міфи, народні звичаї та традиції, ігри, іграшки, етнопедагогічне середовище*.

Н. Побірченко виділяє народну гру та іграшку як «яскравий прояв діяльності розуму дитини, важлива складова виховання, найкращий засіб розвитку здібностей дитини, чудовий засіб залучення дітей та молоді до культурних цінностей свого народу» [6, с. 77].

Ознайомлюючи дітей з усною народною творчістю різних народів світу, традиціями, звичаями, учням ставлять такі завдання:

- виявляти подібні та відмінні звичаї, традиції у святкуванні Нового року, Різдва, інших свят;
- порівнювати національні костюми, страви.

Етнопедагогічне середовище забезпечує «формування у молодших школярів позитивного ставлення до представників різних культур, поваги до історії і культури свого народу, толерантного ставлення до етнопсихологічних особливостей різних етносів» [2, с.120–21].

Важливе місце у вихованні сучасного молодшого школяра в полікультурному середовищі належить засобам *позакласної роботи*.

Позакласна робота в умовах полікультурного середовища передбачає організацію та проведення заходів спрямованих на міжкультурне взаєморозуміння: виховні години з використанням методики «занурення в національну культуру», години етнонаціонального спілкування, фестивалі національностей, дні національної культури, форум-театри, конкурси читців, творчих робіт, дослідницька діяльність учнів з вивчення традицій, історії, культури – це той невеликий перелік форм роботи, що забезпечать полікультурне виховання особистості з активною громадською позицією [2, с.127].

Ще одним серед засобів впровадження полікультурної освіти вважається вивчення іноземної мови. Тож дуже важливо викликати у дітей

бажання та інтерес до вивчення іноземної мови засобами, які б не тільки урізноманітнювали, а й перетворювали навчальний процес в цікаве та яскраве дійство. Отже, до категорії саме таких засобів ми відносимо пісні та мультфільми.

Пісні сприяють здійсненню завдань естетичного виховання учнів, сприяють згуртуванню колективу, допомагають розкрити здібності кожного. Також створюється сприятливий психологічний клімат, підвищується емоційний тонус.

У процесі оволодіння чужомовної культури в учнів виховується почуття інтересу до інших культур, почуття порозуміння, терпимості й шанування культури іншого народу.

Ще одним цікавим та яскравим засобом, що стимулює розвиток полікультурної компетентності молодших школярів на уроках іноземної мови, є використання мультфільмів.

Питання доцільності застосування саме цього технічного засобу навчання наразі залишається дискусійним. Відповідальність за підбір саме автентичних мультфільмів повністю лежить на учителях. Тематика мультфільмів може бути різноманітною та безпосередньо унаочнювати англomовне мовлення та стимулювати розвиток різних видів англomовної компетентності, а саме: лексичної, граматичної та компетентності у говорінні й письмі. Так змістове наповнення мультиплікаційних фільмів може охоплювати такі теми: помешкання, людина (зовнішність, одяг, професії, їжа), відпочинок (зимовий, літній) й дозвілля (ігри, цирк), природа (пори року) й навколишнє середовище (тварини, рослини, овочі, фрукти), свята (новий рік, вітання), шкільне життя (шкільне приладдя). Мультфільм прекрасно унаочнює мовленнєву функцію, діти легко та швидко засвоюють новий лексичний матеріал та тренують саме артикуляцію звуків. Також мультфільм можна назвати своєрідним віконцем, через яке діти не лише вивчають мову, а й знайомляться з

культурою, традиціями, менталітетом народу, мову якого вони вивчають [1].

Вивчення фольклору на початку навчального року є простим та дієвим засобом розвивати у дітей повагу до відмінностей між особистостями. Через народні казки діти знайомляться з іншими культурами та дізнаються про різноманітність бажань, мрій та проблем людей з усього світу.

Особливо подобається дітям працювати з варіантами давно знайомих їм народних казок. Так, на уроках читання вже можна знайомити дітей з різними культурами, розглядаючи варіанти казок про Попелюшку: «Попелюшка» (Cinderella) Братів Грімм, «Йех-Шен» (Yeh-Shen) А. Луї, «Попелюшка, або маленький кришталевий черевичок» (Cinderella; or the Little Glass Slipper) Ч. Перольта, «Парчевий черевичок та інші в'єтнамські казки» (The Brocaded Slipper and Other Vietnamese Tales) Л. Д. Вунга та «Василина Прекрасна» (Vasilisa the Beautiful) Б. Зворикіна.

Варто зауважити, що література народів світу, особливо казки, вміщує в собі народний гумор, пригоди, багату та експресивну мову. Застосування такої мови та багатого змісту благотворно впливає на розвиток мовної та полікультурної компетентності у дітей. Народні казки допомагають дітям сприймати світ, формувати у дітей позитивні моральні якості (почуття жалю, співчуття, справедливості), толерантне ставлення до представників різних національностей та народів. У них акцентується увага на тому, що люди різних народів світу однакові, а отже в однаковій мірі прагнуть кохання, надії, безпеки, поваги та порозуміння.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Україна перебуває на порозі великих змін. Євроінтеграційний курс нашої держави все більше вимагає від суспільства зміни у світобаченні, поведінці. І саме таку зміну треба починати виховувати у громадян ще з самого дитинства. Початкова школа і є тією

точкою відліку. Адже саме в школі, в процесі соціалізації, розпочинається становлення дитини як особистості з притаманними їй культурою, менталітетом, стереотипом. Варто також не забувати, що навчатися до школи приходять близько 15-20% дітей різних за походженням (національним, расовим, релігійним, мовним). Тож педагогу конче необхідно володіти інформацією про звичаї та традиції різних народів світу, обирати індивідуальний підхід до кожної дитини, використовувати методи та засоби навчання, які б полегшували проходження соціалізації дитини в полікультурному середовищі та стимулювали інтерес дитини до навчання та перебування в школі зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О. Б. Мультфільм на уроці іноземної мови [Електронний ресурс] / О. Б. Бігич // Педагогіка. Современные методы преподавания. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PVMN_2011/Pedagogica/5_97547.doc.htm
2. Бойченко В. В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Бойченко Валентина Василівна. – Умань, 2006. – 184 с.
3. Вікторов В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 4(14). – С. 17–22.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4.
5. Освіта. Україна ХХІ століття. Державна національна програма. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
6. Побірченко Н. С. Дитяча гра та іграшка в етнографічній спадщині громадянців (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Н. С. Побірченко // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 4. – С. 105–116.
7. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] / Президент України. Указ, Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002. – Режим доступу : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002.
8. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Закон від 26.04.2001 № 2402-ІІІ. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14.

Безух Ю. Засоби полікультурної освіти школярів у навчально-виховному процесі початкової школи України.

Розглянуто процес входження полікультурного аспекту виховання в освітню галузь України. Виділено основні законодавчі документи, метою яких є забезпечення рівних умов освіти дітей в полікультурному середовищі школи. Виявлено ефективні засоби навчання, що сприяють полікультурному вихованню молодших школярів. Висвітлено особливості та механізми імплементації полікультурної освіти в навчально-виховному процесі початкової школи. В ході дослідження також виокремлено роль учителя як полікультурно-компетентної особистості, що сприяє соціалізації дитини в диверситивному шкільному оточенні.

Ключові слова: початкова школа, полікультурна освіта, полікультурна компетентність, диверситивність, полікультурне середовище.

Безух Ю. Средства поликультурного образования учеников в образовательно-воспитательном процессе начальной школы Украины.

Рассмотрен процесс вхождения поликультурного аспекта воспитания в образовательную отрасль Украины. Выделены основные законодательные документы, целью которых является обеспечение равных условий образования детей в поликультурной среде школы. Выявлены эффективные средства обучения, способствующие поликультурному воспитанию младших школьников. Рассмотрены особенности и механизмы имплементации поликультурного образования в учебно-воспитательном процессе начальной школы. В ходе исследования также выделена роль учителя как поликультурно-компетентной личности, которая способствует социализации ребенка в диверситивной школьной среде.

Ключевые слова: начальная школа, поликультурное образование, поликультурная компетентность, диверситивность, поликультурная среда.

Bezukh Y. The means of multicultural education of elementary school children in the educational process of elementary school.

The process of the multicultural aspects of education inclusion in the education sector of Ukraine has been studied. The basic legislative acts aimed at ensuring fair education for children in the multicultural environment of the school have been singled out. The effective means that promote multicultural education of elementary school children have been found out. The peculiarities and mechanisms for the implementation of multicultural education in the educational process in primary school. The study also singled out the role of the teacher as a multicultural, competent person, which contributes to the socialization of the child in diverse school environment.

Keywords: elementary schools, multicultural education, multicultural competence, diversity, multicultural environment.